

The Role of Nikolay Iv. Nikolaev in the Discussion about True Bulgarian Church Singing

Stefka Venkova

The study outlines the important contributions of Nikolay Iv. Nikolaev to the discussion about the true Bulgarian church singing, which unfolded from the 1890s to the mid-20th century. His role in it is decisive, although not always obvious due to the fact that he does not join the polemic in the periodical press with his publications. However, his purposeful and consistent musical and public activity makes him one of the main ideologists and drivers in it. His contribution is undeniable in terms of searching for and publishing the chants from the repertoire of *Bolgarskiy Rospev*, in promoting and upholding the idea of their introduction into the liturgical practice in place of Eastern singing, in turning them into one of the directions of development of the new authorial polyphonic church musical creativity. Highlights of his work as a church conductor and as chairman of the Bulgarian Musical Union are presented, in which he unwaveringly pursued the idea of reforming Bulgarian church music.

Keywords: *Bolgarskiy rospev, Old-Bulgarian church singing, Eastern church singing, church choir conductor, Bulgarian Musical Union*

Assoc. Prof. Stefka Venkova, PhD,
Music Department,
Institute of Art Studies,
Bulgarian Academy of Sciences;
e-mail: venkovast@yahoo.com

The study is a result of the implementation of project BG16RFPR002-1.014-0011 “Sustainable Development of the Center of Excellence ‘Heritage BG’, funded under the grant procedure BG16RFPR002-1.014 “Sustainable Development of Centers of Excellence and Centers of Competence, Including Specific Infrastructures or Their Associations from the National Roadmap for Research Infrastructure”.

Антонова, Цветомира (2013). Българските екзарси. – В: *Двери на православието*, 15 февруари 2013 [Antonova, Tsvetomira (2013). Balgarskite ekzarsi. – In: Dveri na pravoslaviето, 15 fevruari 2013], [https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,392/catid,145/id,16657/view,article/\(29.05.2026\)](https://dveri.bg/component/com_content/Itemid,392/catid,145/id,16657/view,article/(29.05.2026)).

Байданов, Георги (1891). Църковнославянски напев. – В: *Гусла*, 1891, № 1, с. 5 – 8 [Baydanov, Georgi (1891). Tsarkovnoslavyanskiy napev. – In: Gusla, 1891, № 1, s. 5 – 8].

Байданов, Георги (1899). Няколко думи върху техническото устройство и произхождението на българския черковен напев. Пловдив, 1899 [Baydanov, Georgi (1899). Nyakolko dumi varhu tehnicheskoto ustroystvo i proizhozhdenieto na balgarskiya cherkoven napev. Plovdiv, 1899].

Берсенеv, А. П. (1925). Кой е Николай Ив. Николаев? Sursum corda. – В: *Музикален вестник*, год. 10, № 10 – 11, 25 ноември 1925, с. 8 – 9 [Bersenev, A. P. (1925). Koy e Nikolay Iv. Nikolaev? Sursum corda. – In: Muzikalen vestnik, god. 10, № 10 – 11, 25 noemvri 1925, s. 8 – 9].

Богданова-Димитрова, Роксана (2018). Щрихи от портрета на шумения музикант Димитър Тюлев (1882 – 1946). – В: *Дзяло, е-списание в областта на хуманитаристиката*, 6, 2018, № 12 [Bogdanova-Dimitrova, Roksana (2018). Shtrihi ot portreta na shumenskiya muzikant Dimitar Tyulev (1882 – 1946). – In: Dzyalo, e-spisanie v oblastta na humanitaristikata, 6, 2018, № 12], http://www.abcdar.com/magazine/XII/Dimitrova_1314-9067_XII.pdf (10.04.2026).

Българското книжовно... (1909). Българското книжовно дружество... Музикална хроника. – В: *Музикален вестник*, год. 6, № 7 – 8 – 9, май – юни – юли 1909, с. 17 [Balgarskoto knizhovno... (1909). Balgarskoto knizhovno druzhestvo... Muzikalna hronika. – In: Muzikalen vestnik, god. 6, № 7 – 8 – 9, may – yuni – yuli 1909, s. 17].

Венкова, Стефка (2016). Апостол Николаев-Струмски: живот, вдъхновен от музиката. София: ИИИЗк – БАН, 2016 [Venkova, Stefka (2016). Apostol Nikolaev-Stroumskiy: zhivot, vdahnoven ot muzikata. Sofia: IAS – BAS, 2016].

Венкова, Стефка (2026). Изграждане на новия музикален живот в България – делото на Николай Ив. Николаев (1852 – 1938). София: ИИИЗк, 2026 [Venkova, Stefka (2026). Izgrazhdane na noviya muzikalen zhivot v Bulgaria – deloto na Nikolay Iv. Nikolaev (1852 – 1938). Sofia: IAS, 2026].

Вознесенски, Иван (1891). Осмогласные роспевы трех последних веков Православной русской церкви II. Болгарский роспев или напевы на „Бог Господ“ Югозападной Православной Церкви (Техническое построение). Киев: Тип. с. В. Кульженко. Ново-Елисаветинская ул. соб. дом., 1891 [Voznesensky, Ivan (1891). Osmoglasnyye rospevy trekh poslednykh vekov Pravoslavnoy russkoy tserkvi II. Bolgarskiy rospev ili napevy na „Bog Gospod“ Yugozapadnoy Pravoslavnoy Tserkvi (Tekhnicheskoe postroyeniye). Kiev: Tip. s. V. Kul'zhenko. Novo-Yelisavetinskaya ul. sob. dom., 1891].

Дейността и решенията... (1905). Дейността и решенията на III музикален конгрес. Извлечение от протоколите. – В: *Музикален вестник*, год. 2, № 10, 1 септември 1905, с. 5 – 6 [Deynostta i resheniyata... (1905). Deynostta i resheniyata na III muzikalen kongres. Izvlechenie ot protokolite. – In: Muzikalen vestnik, god. 2, № 10, 1 septemvri 1905, s. 5 – 6].

Дейността и решенията... (1907). Дейността и решенията на V музикален конгрес. Кратки извлечения от протоколите. – В: *Музикален вестник*, год. 4, № 9 – 10, септември 1907, с. 6 – 7 [Deynostta i resheniyata... (1907). Deynostta i resheniyata na V muzikalen kongres. Kratki izvlecheniya ot protokolite. – In: Muzikalen vestnik, god. 4, № 9 – 10, septemvri 1907, s. 6 – 7].

Динев Петър (1929). Народна литургия на св. Йоана Златоуста за народно пение на два и на три гласа върху църковно-източни напеви. София: Печатница С. М. Стайков, 1929 [Dinev, Petar (1929). Narodna liturgiya na sv. Yoana Zlatousto za narodno penie na dva i na tri glasa varhu tsarkovno-iztochni napevi. Sofia: Pechatnitsa S. M. Staykov, 1929].

Динев, Петър (1936 – 1937). Съвременното състояние на църковната музика в България. – В: *Музикална мисъл*, год. 1, 1936 – 1937, № 2, с. 3 – 6 [Dinev, Petar (1936 – 1937). Savremennoto sastoyanie na tsarkovната muzika v Bulgaria. – In: Muzikalna misal, god. 1, 1936 – 1937, № 2, s. 3 – 6].

Динев, Петър (1938 – 1939). Какво са дали българите в музиката до Освобождението ни. – В: *Музикална мисъл*, год. 2, 1938 – 1939, № 2, с. 2 – 7 [Dinev, Petar (1938 – 1939). Kakvo sa dali balgarite v muzikata do Osvobozhdenieto ni. – In: Muzikalna misal, god. 2, 1938 – 1939, № 2, s. 2 – 7].

Драганова, Росица (2024). Музиканти просветители в следосвобожденската епоха. Карел Махан, Георги Байданов. София: ИИИЗк – БАН, 2024 [Draganova, Rossitsa (2024). Muzikanti prosvetiteli v sledosvobozhdenskata epoha. Karel Mahan, Georgi Baydanov. Sofia: IAS – BAS, 2024].

Една крупна реформа... (1921). Една крупна реформа в нашата църква. – В: *Музикален вестник*, год. 7, № 9, 1 август 1921, с. 2 [Edna krupna reforma... (1921). Edna krupna reforma v nashata tsarkva. – In: Muzikalen vestnik, god. 7, № 9, 1 avgust 1921, s. 2].

Компанейски, Николай (1907). Литургия св. Йоанна Златоустаго болгарского распева. Москва: П. Юргенсон, 1907 [Kompaneysky, Nikolay (1907). Liturgiya sv. Yoanna Zlatoustago bolgarskogo raspeva. Moskva: P. Yurgenson, 1907].

Кръстев, Александър (1929). Литургия на Св. Йоан Златоуст. Наре-
дил и приспособил за двугласен хор Александър Кръстев – диригент на ка-
тедралния хор във Варна. Варна: Светлина, 1929 [Krastev, Aleksandar (1929).
Liturgiya na Sv. Yoan Zlatoust. Naredil i prispособil za dvuglasen hor Aleksandar
Krastev – dirigent na katedralniya hor vav Varna. Varna: Svetlina, 1929].

Куюмджиев, Юлиан (2003). Многогласната литургия в българската
музика (1878 – 30-те години на XX век). София: Пони, 2003 [Kujumdzhiiev,
Yulian (2003). Mnogoglasnata liturgiya v balgarskata muzika (1878 – 30-te
godini na XX vek). Sofia: Poni, 2003].

Куюмджиев, Юлиан, съст. и ред. (2011). Кое е истинското българско
църковно пеене? Пловдив: Коала прес, 2011 [Kuyumdzhiiev, Yulian, sast. i red.
(2011). Koe e istinskoto balgarsko tsarkovno peene? Plovdiv: Koala pres, 2011].

Куюмджиев, Юлиан (2013). Културноисторически аспекти на дис-
кусията за истинското българско църковно пеене. Пловдив: Коала прес,
2013 [Kujumdzhiiev, Yulian (2013). Kulturnoistoricheski aspekti na diskusiyata
za istinskoto balgarsko tsarkovno peene. Plovdiv: Koala press, 2013].

Куюмджиева, Светлана (1982). „Болгарский роспев“ през погле-
да на първите български музикални общественици след Освобождение-
то и спорът около него. – В: *Българско музикознание*, 1982, № 1, с. 121 – 128
[Kuyumdzhieva, Svetlana (1982). „Bolgarskiy rospiev“ prez pogleda na parvite
balgarski muzikalni obshtestvenitsi sled Osvobozhdenieto i sporat okolo
nego. – In: Bulgarian Musicology, 1982, № 1, s. 121 – 128].

Куюмджиева, Светлана (2020). На кръстопътя на традициите:
кое е истинското българско църковно пеене? Стара българска музика III:
IX – XIX в. София: НМА „Проф. Панчо Владигеров“, 2020 [Kuyumdzhieva,
Svetlana (2020). Na krastopatya na traditsiite: кое e istinskoto balgarsko
tsarkovno peene? Stara balgarska muzika III: IX – XIX v. Sofia: NAM „Prof.
Pancho Vladigerov“, 2020].

Манов, Атанас (1921). Предизвикан отговор. – В: *Музикален вестник*,
год. 7, № 10, 10 август 1921, с. 6 [Manov, Atanas (1921). Predizvikan otgovor. –
In: Muzikalen vestnik, god. 7, № 10, 10 avgust 1921, s. 6].

Махан, Карел (1900/2011). Пеенето в средните училища и новият
законопроект. – В: **Куюмджиев, Юлиан** (съст. и ред.). *Кое е истинското
българско църковно пеене?* Пловдив: Коала прес, 2011, с. 20 – 23 / 1. изд. в:
Училищен преглед, 1900, № 9, с. 759 – 763. [Macháň, Karel (1900/2011). Peeneto
v srednite uchilishta i noviyat zakonoproekt. – In: Kuyumdzhiiev, Yulian (sast.
i red.). Koe e istinskoto balgarsko tsarkovno peene? Plovdiv: Koala pres, 2011,
s. 20 – 23 / 1st ed. in: Uchilishten pregled, 1900, № 9, s. 759 – 763].

На 25 септември... (1905). На 25 септември т.г. в 3 часа... Вътрешна
хроника. – В: *Музикален вестник*, год. 3, № 1 – 2, 1 декември 1905, с. 14 [Na
25 septemvri... (1905). Na 25 septemvri t.g. v 3 chasa... Vtreshna hronika. – In:
Muzikalen vestnik, god. 3, № 1 – 2, 1 dekemvri 1905, s. 14].

Назначена е комисия... (1906). Назначена е комисия от г.г. Нико-
лай Ив. Николаев... Вътрешна хроника. – В: *Музикален вестник*, год. 3, № 5,
март 1906, с. 14 [Naznachena e komisiya... (1906). Naznachena e komisiya ot
g.g. Nikolay Iv. Nikolaev... Vtreshna hronika. – In: Muzikalen vestnik, god. 3,
№ 5, mart 1906, s. 14].

Неохотно вземаме... (1905). Неохотно вземаме да се занимаем... Вътрешна хроника. – В: *Музикален вестник*, год. 3, № 1 – 2, 1 декември 1905, с. 15 – 16 [Neohotno vzemame... (1905). Neohotno vzemame da se занимаем... Vatrishna hronika. – In: *Muzikalen vestnik*, god. 3, № 1 – 2, 1 dekmvri 1905, s. 15 – 16].

Николаев, Николай (1904). Доклад на I Музикален конгрес до господина министра на Народното Просвещение. – В: *Музикален вестник*, год. 1, № 8, 9 и 10, 1 октомври 1904, с. 4 – 6 [Nikolaev, Nikolay (1904). Doklad na I Muzikalen kongres do gospodina ministra na Narodnoto Prosveshtenie. – In: *Muzikalen vestnik*, god. 1, № 8, 9 i 10, 1 oktomvri 1904, s. 4 – 6].

Николаев, Николай (1924). Литургийно песнопение за детски или народни хорове. Предговор. София, 1924 [Nikolaev, Nikolay (1924). Liturgiyno pesnopenie za detski ili narodni horove. Predgovor. Sofia, 1924].

Николаев, Николай (1934). Кратки отговори на писменото запитване от страна на Министерството на народното просвещение относно живота и дейността на известния български музикален и обществен деец Господин Николай Иван Николаев. Ръкопис. Личен архив Сабина Николаева-Йоцова, 1934 [Nikolaev, Nikolay (1934). Kratki otgovori na pismenoto zapitvane ot strana na Ministerstvoto na narodnoto prosveshtenie относно zhivota i deynostta na izvestniya balgarski muzikalen i obshtestven deets Gospodin Nikolay Ivan Nikolaev. Rakopis. Lichen arhiv Sabina Nikolaeva-Yotsova, 1934].

Николов, Анастас (1905). Старобългарско народно пеене по старите руски нотни ръкописи от XVII и XVIII в. Кн. 1 – Литургия. Предговор. Санкт Петербург: Шмидт, 1905 [Nikolov, Anastas (1905). Starobalgarsko narodno peene po starite ruski notni rakopisi ot XVII i XVIII v. Kn. 1 – Liturgiya. Predgovor. Sankt Peterburg: G. Shmidt, 1905].

Николов, Анастас (1921a). По обновата на църковното пеене и църковно-народния събор. – В: *Музикален вестник*, год. 7, № 6 – 7, 1 – 15 юни 1921, с. 2 – 4 [Nikolov, Anastas (1921a). Po obnovata na tsarkovното peene i tsarkovno-narodniya sabor. – In: *Muzikalen vestnik*, god. 7, № 6 – 7, 1 – 15 yuni 1921, s. 2 – 4].

Николов, Анастас (1921б). Старобългарско църковно пение по руските нотни ръкописи от XVII и XVIII векове. Литургия за народен хор. София: С. М. Стайков, 1921 [Nikolov, Anastas (1921b). Starobalgarsko tsarkovno penie po ruskite notni rakopisi ot XVII i XVIII vekove. Liturgiya za naroden hor. Sofia: S. M. Staykov, 1921].

Николов, Анастас (1921в). Старобългарско църковно пение по руските нотни ръкописи от XVII и XVIII векове. Литургия ч. II. Празнични служби за народен хор. София: С. М. Стайков, 1921 [Nikolov, Anastas (1921v). Starobalgarsko tsarkovno penie po ruskite notni rakopisi ot XVII i XVIII vekove. Liturgiya ch. II. Prazdnichni sluzhbi za naroden hor. Sofia: S. M. Staykov, 1921].

Първият музикален конгрес (1904). Първият музикален конгрес. Вътрешна хроника. – В: *Музикален вестник*, год. 1, № 1, 1 януари 1904, с. 6 – 7 [Parviyat muzikalen kongres (1904). Parviyat muzikalen kongres. Vatrishna hronika. – In: *Muzikalen vestnik*, god. 1, № 1, 1 yanuari 1904, s. 6 – 7].

Смоленски, Степан (1906). Из дорожных впечатлений (продолжение). – В: *Музыкальная газета*, год. 13, № 43, 23 октября 1906, с. 961 – 970 [Smolensky, Stepan (1906). Iz dorozhnykh vpechatleniy (prodolzheniye). – In: *Muzykal'naya gazeta*, god. 13, № 43, 23 oktyabrya 1906, s. 961 – 970].

Стоянов, Димитър (1920). Първи струни (Спомени из детинството ми за юбиляра). – В: *Спомени за Н. Ив. Николаев по случай 45-годишния му юбилей (2 май 1875 – 1 август 1920)*. София, 1920, с. 25 – 38 [Stoyanov, Dimitar (1920). Parvi struni (Spomeni iz detinstvoto mi za yubilyara). – In: *Spomeni za N. Iv. Nikolaev po sluchay 45-godishniya mu yubiley (2 may 1875 – 1 avgust 1920)*. Sofia, 1920, s. 25 – 38].

Т. (1904). Кратки исторически сведения за българския черковен напев. Кога и как е пренесен той в Русия. Място на неговото произхождение. Самостоятелен ли е българският черковен напев, трябва ли да послужи за основа на бъдещи реформи и какви реформи трябва да станат в черковното ни пение. I. – В: *Музикален вестник*, год. 1, № 1, 1 януари 1904, с. 3 – 4 [Т. (1904). Kratki istoricheski svedeniya za balgarskiya cherkoven napev. Koga i kak e prenesen toy v Russia. Myasto na negovoto proizhozhdenie. Samostoyatelen li e balgarskiyat cherkoven napev, tryabva li da poslužhi za osnova na badeshti reformi i kakvi reformi tryabva da stanat v cherkovnoto ni penie. I. – In: *Muzikalen vestnik*, god. 1, № 1, 1 yanuari 1904, s. 3 – 4].

Т. Д. (1906). Старобългарско черковно пение. Литургия. – В: *Музикален вестник*, год. 3, № 3 – 4, януари – февруари 1906, с. 3 – 5 [Т. Д. (1906). Starobalgarsko cherkovno penie. Liturgiya. – In: *Muzikalen vestnik*, god. 3, № 3 – 4, yanuari – fevruari 1906, s. 3 – 5].

Тончева, Елена (1981). Манастирът Голям Скит – школа на „Болгарский роспев“. Т. 1. София: Музика, 1981 [Toncheva, Elena (1981). Manastirat Golyam Skit – shkola na „Bolgarskiy rospev“. T. 1. Sofia: Muzika, 1981].

Тончева, Елена (2006). Православна музика в България – музикални паметници. – В: **Флорос, Константин**. *Въведение в невъзможното*. София: ИИЗк – БАН, 2006, с. 252 – 264 [Toncheva, Elena (2006). Pravoslavna muzika v Bulgaria – muzikalni pametnitsi. – In: Floros, Constantin. *Einfuehrung in die Neumenkunde*. Sofia: IAS – BAS, 2006, s. 252 – 264].

Тюлев, Димитър (1906). Старобългарско църковно пение. – В: *Музикален вестник*, год. 3, № 3 – 4, януари – февруари 1906, с. 12 – 13 [Tyulev, Dimitar (1906). Starobalgarsko tsarkovno penie. – In: *Muzikalen vestnik*, god. 3, № 3 – 4, yanuari – fevruari 1906, s. 12 – 13].

Устав на Българския музикален съюз (1904). София: Печатница Ст. Атанасов, 1904 [Ustav na Balgarskiya muzikalen sayuz (1904). Sofia: Pechatnitsa St. Atanasov, 1904].

Хаджигеоргиев, Димитър (1910). Български черковен напев. – В: *Музикален вестник*, год. 7, № 2, 1910, с. 1 – 2 [Hadzhigeorgiev, Dimitar (1910). Balgarski cherkoven napev. – In: *Muzikalen vestnik*, god. 7, № 2, 1910, s. 1 – 2].

Христов, Добри (1932). Болгарский роспев и източният църковен напев. По повод на един ръкописен труд на Ат. И. Манов. Ръкопис. НА – БАН, ф. 16к, оп. 1, а.е. 322 [Hristov, Dobri (1932). Bolgarskiy rospev i iztochniyat tsarkoven napev. Po povod na edin rakopisen trud na At. I. Manov. Rakopis. SA – BAS, f. 16k, op. 1, a.e. 322].

Христов, Добри (1967а). Кое е истинското българско църковно пее-не? – В: **Кръстев, Венелин** (съст.). *Музикално-теоретическо и публицистическо наследство*. Т. 1. София: БАН, 1967, с. 286 – 296 [Hristov, Dobri (1967a). Koe e istinskoto balgarsko tsarkovno peene? – In: Krastev, Venelin (sast.). *Muzikalno-teoreticheskoto i publitsisticheskoto nasledstvo*. T. 1. Sofia: BAS, 1967, s. 286 – 296].

Христов, Добри (1967б). Музиката у нас около освободителната ни епоха и последствията от нея върху по-късното ни индивидуално творчество. – В: **Кръстев, Венелин** (съст.). *Добри Христов. Музикално-теоретическо и публицистическо наследство*. Т. 1. София: БАН, 1967, с. 305 – 313 [Hristov, Dobri (1967b). *Muzikata u nas okolo osvoboditelnata ni epoha i posledstviyata ot neya varhu po-kasnoto ni individualno tvorchestvo*. – In: Krastev, Venelin (sast.). *Dobri Hristov. Muzikalno-teoreticheskoto i publitsisticheskoto nasledstvo*. T. 1. Sofia: BAS, 1967, s. 305 – 313].

Хърков, Стефан (2003). Многогласно пееие и културна идентичност през Българското възраждане. – В: *Българско музикознание*, 2003, № 4, с. 84 – 91 [Harkov, Stefan (2003). *Mnogoglasno peene i kulturna identichnost prez Balgarskoto vazrazhdane*. – In: *Bulgarian Musicology*, 2003, № 4, s. 84 – 91].

Ценова, Миглена (2002). Хорове и хормайстори в българския оперен театър. Градската хорова култура до средата на 40-те години на XX в. като предпоставка за възникване на музикални театри в България. София: ИИЗк – БАН, 2002, дисертация, ръкопис [Tzenova, Miglena (2002). *Horove i hormaystori v balgarskiya operen teatar. Gradskata horova kultura do sredata na 40-te godini na XX v. kao predpostavka za vaznikvane na muzikalni teatri v Bulgaria*. Sofia: IAS – BAS, 2002, disetatsiya, rakopis].

Шалдев, Христо (1926а). За старобългарското църковно пение. – В: *Музикален вестник*, год. 10, № 14 – 15, 1 април 1926, с. 3 – 4 [Shaldev, Hristo (1926a). *Za starobalgarskoto tsarkovno penie*. – In: *Muzikalen vestnik*, god. 10, № 14 – 15, 1 april 1926, s. 3 – 4].

Шалдев, Христо (1926б). За старобългарското църковно пение. – В: *Музикален вестник*, год. 10, № 16 – 17, 12 юни 1926, с. 2 – 5 [Shaldev, Hristo (1926b). *Za starobalgarskoto tsarkovno penie*. III. – In: *Muzikalen vestnik*, god. 10, № 16 – 17, 12 yuni 1926, s. 2 – 5].

Шалдев, Христо (1926в). За старобългарското църковно пение. – В: *Музикален вестник*, год. 10, № 18 – 19, 5 август 1926, с. 2 – 4 [Shaldev, Hristo (1926v). *Za starobalgarskoto tsarkovno penie*. – In: *Muzikalen vestnik*, god. 10, № 18 – 19, 5 avgust 1926, s. 2 – 4].

Шалдев, Христо (1929). За старобългарското църковно пение. IV. – В: *Музикален вестник*, год. 11, № 6 – 7, 25 януари 1929, с. 2 – 3 [Shaldev, Hristo (1929). *Za starobalgarskoto tsarkovno penie*. IV – In: *Muzikalen vestnik*, god. 11, № 6 – 7, 25 yanuari 1929, s. 2 – 3].

Шулговски, Алексей (1906). Старобългарско черковно пение. – В: *Музикален вестник*, год. 3, № 5, март 1906, с. 3 – 4 [Shulgovski, Aleksey (1906). *Starobalgarsko cherkovno penie*. – In: *Muzikalen vestnik*, god. 3, № 5, mart 1906, s. 3 – 4].

Явихме на времето... (1907). Явихме на времето за решението на комисията... Музикална хроника. – В: *Музикален вестник*, год. 5, № 1,

ноември 1907, с. 8 [Yavihme na vremeto... (1907). Yavihme na vremeto za reshenieto na komisiyata... Muzikalna hronika. – In: Muzikalen vestnik, god. 5, № 1, noemvri 1907, s. 8].

Япова, Кристина (1999). Добри Христов и идеята за личността и общността. София: РИВА, 1999 [Yarova, Kristina (1999). Dobri Hristov i ideyata za lichnostta i obshtnostta. Sofia: RIVA, 1999].

Япова, Кристина (2006). Църковност и музикално мислене. С примери от творчеството на Добри Христов. София: ИИЗК – БАН, 2006 [Yarova, Kristina (2006). Tsarkovnost i muzikalno mislene. S primeri ot tvorchestvoto na Dobri Hristov. Sofia: IAS – BAS, 2006].